

З ІСТОРІЇ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

СВЕТЛОВ А.Є.

З ІСТОРІЇ ГЛИНСЬКОЇ ПУСТИНІ

Відомий монастир Глинська пустинь протягом кількох століть був не тільки одним із центрів вітчизняного православ'я, але й важливим осередком науки та культури. Серед монастирів Північно-Східної України ця монашеська обитель була перлиною православ'я.

Глинська пустинь відіграла важливу роль у духовному житті та історії нашого краю. Але до останнього часу залишаються нез'ясованими питання про дату заснування, назву монастиря. Одні науковці появу обители датують початком XVI ст.¹ Інші, серед яких і вчені Санкт-Петербурга та Курська, вважають, що заснування пустині відбулося у XVII ст. Зокрема, історик М. Самойлов вважає датою заснування монастиря кінець XVI ст.² Існує також думка про те, що обитель з'явилася наприкінці XV ст., тобто приблизно одночасно з появою Молченського Софроніївського монастиря. І ця думка не безпідставна. Так, за словами курського губернського секретаря Т.І. Вербицького, заснування цієї пустині відноситься до стародавніх часів, як і Софроніївська пустинь³. Ці обидві обители мають багато спільного, оскільки в ті часи відбувався процес заселення земель навколо монастирів Путивльщини і Сіверщини, про що свідчать схожість мовних діалектів, звичаїв і побуту місцевого населення.

У лісі бортники знайшли ікону Божої Матері Святої Богородиці. Наприкінці XVI ст. місцеві мешканці Фома Філонов з товаришами побудували церкву в ім'я Різдва Пресвятої Богородиці поблизу Глинської пустині, де р.Обеста впадає у р.Клевень. В подальшому Молченський монастир залучив її до свого підпорядкування. Так розпочалася історія монастиря під назвою Глинська пустинь.

Вже тоді з'явилася інформація, що з-під кореня сосни витікає струмок чистої води, якою люди зцілялися. Згодом недалеко від цього місця було збудовано дерев'яну церкву, що спочатку перебувала у підпорядкуванні Київської і Севської, а потім - Белгородської та Курської єпархій (відповідно до змін адміністративного устрою).

В той час на Путивльщині відбувалися бурхливі події. Наприкінці 50-60-х рр. XIV ст. Чернігівсько-Сіверські землі, до яких входила значна територія нинішньої Сумщини навколо Путивля і Глухова, були приєднані до Великого князівства Литовського. У 1500 р. через перехід частини місцевих князів "під руку" московських царів розпочався тривалий (понад 20 років) конфлікт між Москвою і Литвою⁴.

На початку XVI ст. Путивль і прилегла територія стали прикордонними, і московський уряд заселяв ці землі служивими людьми з числа росіян, українців та білорусів. Служителі монастирів і місцеве населення охороняли свої обійстя і святі для них місця від чужинців. Так, наприкінці XVI - на початку XVII ст. місцеве населення зазнавало нападів від татар та поляків, під час яких були пограбовані монастирі і спустошені землі навколо Путивля. Проте населення цих місць не тільки оборонялося, але й здійснювало походи

проти кримських татар. Наприклад, у 1556 р. такий похід було організовано воеводою Ржевським і козаками на чолі з Д.І. Вишневецьким, званим в народі Байдою. Об'єднаний загін путивльських ратників і козаків розгромив Аслам-Кермен, Очаків, Волан-Кермен, при цьому звільнивши чимало невольників⁵.

Існують різні точки зору і щодо назви монастиря Глинська пустинь. Зокрема, в історії Російської Ієрархії стверджується, що обитель має таку назву тому, що в місцях заснування в минулі часи гончарі видобували глину. Насправді, Глинська пустинь розташована на рівній низовинній місцевості, вкритій колись віковими сосновими і змішаними лісами. Лісові хащі дозволяли переховуватись тут населенню і монахам під час нападу татарських орд.

Більш детальних стародавніх відомостей не залишилось, оскільки внаслідок пожеж і спустошень архіви було знищено. Збереглися лише документи, що датуються 1762 р. Більш обґрунтованим, на нашу думку, є погляд, що назва монастиря походить від прізвища сіверських удільних князів - Глинські.

Відомо, що невдоволені політикою Литви князі Глинські обрали собі нового сюзерена і разом із землею перейшли до Московської держави. Першим виїхав князь Михайло Львович зі своїми братами.

Згодом почалися так звані Лівонські війни між Москвою і Литвою. Далекий родич Глинських Дмитро Іванович Вишневецький підтримував тісні зв'язки з Москвою, перейшов на її бік, а пізніше став засновником і організатором Запорізького низового козацтва. Він мріяв про вільну соборну Україну і присвятив все своє життя боротьбі проти кримських татар і султанської Туреччини.

Отже, на перехресті історичних подій, пов'язаних з нашим краєм, є доли відомих історичних постатей, таких як Д.І. Вишневецький та І.І. Болотников. Останній очолив повстання селянських і козацьких загонів проти царя⁶.

За деякими джерелами мешканці Путивльського повіту побудували дерев'яну церкву в ім'я Різдва Пресвятої Богородиці. Монахи Молченського монастиря частково переселилися туди на помешкання і започаткували монастир Глинська пустинь.

В подальшому монастир перебував у підпорядкуванні Київської єпархії під наглядом Будищанського Петропавлівського монастиря, а потім перейшов до Севської єпархії. У 1736 р. монастир одержав незалежне управління. У 1789 р. пустинь разом з вотчинами інших монастирів відійшла в розпорядження і володіння економічних комісій при домах Єпархіальних Архієреїв.

У 1764 р. число братії монастиря визначалось 7 особами. Архівні дані 1762 р. свідчать, що настоятелі отримували доходи від пустині, обіймаючи одночасно посади економів і суддів при домах Єпархіальних Архієреїв.

Першим настоятелем пустині у 1776 р. став Арсеній, він же економ при домі Єпископа Севського Тихона, у 1777 - Гаїй. В цей рік згоріла дерев'яна церква, а також архів і дзвіниця. При цьому настоятелеві почалось будівництво кам'яної церкви Різдва Пресвятої Богородиці. Невдовзі Гаїй помер, його наступником став Софроній. Саме при ньому у 1781 р. було завершено будівництво і освячено храм.

Того ж року пустинь перейшла з відомства Севської до Белгородської єпархії. У 90-х рр. XVIII ст. відбувались зміни настоятелів монастиря. Це супроводжувалось і частими переходами монахів із Софроніївської до

Глинської пустині і навпаки. Саме в цей період настоятелями Глинської пустині були: Софроній, Полікарп, Гавриїл, Олександр. У 1809 р. за рішенням архієпископа Курського і Белгородського Феоктиста настоятелем Глинського монастиря було призначено ієромонаха Парфенія.

Під час наступу наполеонівських військ у 1812 р. мешканці Глинської пустині допомагали у боротьбі з загарбниками грішми, вихованням дітей-сиріт тощо.

11 травня 1817 р. у Глинську пустинь був призначений від Курської Духовної консисторії ієромонах Софроніївської пустині Філарет. При ньому розпочався розквіт Глинської пустині. У 1821 р. Синод затвердив написаний Філаретом статут обительського життя по типу Афонського монастиря. Тут суворо дотримувались встановлених правил внутрішнього життя. Понад 50 років Філарет був наставником цього монастиря.

У Глинській пустині було 20 монахів. Завдяки турботам Філарета чисельність штату зросла до 100 осіб разом із служителями.

У кінці XIX - на початку XX ст. монастир перетворився на перлину християнського богослужіння.

Як свідчать знімки, які довгий час зберігались у місцевих мешканців, це був величний ансамбль, що складався з цілого ряду споруд історичного і архітектурного значення. За часів свого існування монастир розбудовувався. Вже на початку XX ст. в пустині було 5 кам'яних храмів та 4 домові церкви, 15 корпусів для настоятеля з братією і 8 - для богомольців. У монастирі були також трапезна, велика лікарня з аптекою, працювали різні майстерні. Пустинь володіла 4-ма водяними млинами, в тому числі на р.Сейм (млин з двома турбінами). Працювали олійниця, круподерня, цегляний і дігтярні заводи. У володінні монастиря було 400 дес. лісу, 930 дес. сіножатей. У 1784 р. під час розмежування земель у власності монастиря значилися більше 2314 десятин землі та 202 особи чоловічої статі.

В с.Петрівка Павлоградського повіту Катеринославської губернії був подарований монастиреві масток площею 830 дес. землі. Отже, це був, мабуть, один з найбільших монастирів Курської губернії.

Під час російсько-турецької війни 1877-1878 рр. у монастирі було відкрито лазарет для поранених солдатів, а в 1890 р. - будинок праці на допомогу біднішим верствам населення. Біля пустині на р.Обеста працювали 2 водяних млини і сукновальня. Біля р.Клешень було 10 дес. монастирської землі, на лузі розташовані великі городи, сіножаті, велика монастирська пасіка.

У м.Глухів утримувались монастирські, а також відданні купцям в оренду крамниці, двір і готель. В монастирі було 2 церкви: соборна Різдва Пресвятої Богородиці та Іверська Божої Матері, будівництво якої було закінчено в жовтні 1732 р. У 1764 р. в ній було розміщено будівельне керівництво.

Деякі історичні відомості свідчать про те, що у 1724 р. тут була церква Вознесіння Господня, освячена в цей рік архієпископом Київським і Галицьким Варламом. Але залишається невідомим, коли і чому вона була зруйнована.

У 1781 р. було закінчено будівництво церкви Різдва Пресвятої Богородиці. Наприкінці XIX - на початку XX ст. вона була кам'яна, двоповерхова, під залізною покрівлею зеленого кольору з позолоченими

хрестами та куполами і мала дуже багате внутрішнє та зовнішнє вбрання. З цієї церкви ікона Святої Богородиці, починаючи з 1856 р., щорічно 19 липня хресним ходом переносилась у м. Глухів і звідти поверталась 2 серпня.

Церква Іверської Божої Матері теж була кам'яна (освячена у 1831 р.), під залізною покрівлею з позолоченими хрестами і куполами. Після революції, у 1922 р., всі дорогоцінності монастиря було вилучено, а саму церкву в часи тоталітаризму було знищено.

У воєнному 1942 р. монастир знов було відкрито. Але якщо раніше в ньому нараховувалось понад 30 різних будівель та культових споруд, то в цьому році їх залишилось лише 6, і ті напівзруйновані. Пізніше на території монастиря перебували різні організації, підприємства і господарі, але руйнування, пограбування та спустошення обителі продовжувались. З відкриттям єдиного в СРСР монастиря, завдяки благодійній діяльності населення, почалось нове його відродження. Але період відродження на початку 60-х рр. XX ст. був перерваний новими гоніннями і переслідуваннями ченців з боку радянської влади.

Отже, Глинська пустинь вже вкотре розпочала своє відродження. Зараз до неї повертаються ікони і цінні обрядові речі. І хочеться вірити в те, що коли закінчиться цей відбудовчий період, монастир знову набуде такого ж вигляду, як і в минулому. Монастир поступово відбудовується і можна впевнено стверджувати, що невдовзі, завдяки праці його служителів, таланту архітекторів, художників та допомоги з боку місцевих владних структур, він стане для прийдешніх поколінь справжнім пам'ятником вітчизняної історії й архітектури.

¹Курский сборник. – Курск, 1901. – Вып. I.

²Самойлов М. Историческое описание Глинской Богородицкой Пустыни в Путивльском уезде. Ч. I. – СПб., 1836.

³Вержбицкий Т.И. Памятная книжка Курской губернии на 1892 г. – Курск, 1892.

⁴Історія міст і сіл УРСР. Сумська область. – К., 1973.

⁵Біятенко Є. Життєве коло засновника Січі Байдя Вишневецького // Свіість націй. – 2002. – №4.

⁶Из истории Курского края: Сборник документов и материалов. – Воронеж, 1965.

РЕПУБЛІКАЦІЇ

31-го июля н.г. видно было редкое в наших местах явление - северное сияние. Оно началось в 9 часов 45 мин. вечера, а в 10 часов вся северная и северо-западная сторона неба, начиная от звезды первой величины Капеллы, почти до звезды первой же величины Арктура, объята была сильным багрового цвета заревом, которое от горизонта вверх простиралось почти до Малой Медведицы, а Большая Медведица вся была объята заревом. Среди этого зарева пред головою Большой Медведицы и чрез переднюю ея часть проходили образовавшиеся довольно светлыя полосы или столбы, которые чрез две или три минуты то появлялись, то исчезали. В 10 часов 15 минут зарево начало ослабевать, а в половине одиннадцатого часа оно становилось почти неприметным.

Прибавления к Харьковским Губернским Ведомостям. - №80. - 1860. - 5 августа. - С.634.